

जाहिरातीचे दर.

भारतीय पत्र्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्रजील माफ)

किरकोळ अंकास

दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख १५ डिसेंबर, १९४३

अंक ४९

दि डिस्काँट बँक ऑफ इंडिया लि.

शेड्यूल्ड बँक च

हेड ऑफिसः—फिरोजशाहा मेहता रोड, मुंबई.

मुंबई शाखाः—१ काळवादेवी रोड.

२ जव्हेरी बाजार.

बाहेरील शाखाः—पुणे शहर.

सेफ डिपॉझिट व्हॉल्ट :

हेड ऑफिस व पुणे शहर

पुण्यांतील इतर शाखा लवकरच उघडण्यांत येतील.

दयाजाचे दरः—चालू खाते : ३%

सेविंग खाते : २%

व्ही. आर. केंभावी

मॅनेजर, पुणे २.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल ... .. रु. ३,००,००,०००

वसूल झालेले मांडवल ... .. रु. १,००,००,०००

रिझर्व फंड ... .. रु. १,२०,५०,०००

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळवादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अमृतसर, अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (कलकत्ता स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बझार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवारी बझार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, भुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल श्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय.(अध्यक्ष) श्ही. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅंगेनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्ही. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिलकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज खास योजनेने दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेविंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सचेंज व ट्यूटी व्हगून काम करणे, सर्व तऱ्हेचे ट्यूटीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंटः—एच्. ए. करीमभाई

महापुढाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

सहिद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

द्वि रिट्रेडमॅन्स फूड-मेन्स डेपो लि., पुणे

रेशन धान्याच्या नियमानुसार वाटप करण्याकरिता वरील कंपनी पुणे येथे स्थापन झाली आहे. या कंपनीमार्फत किरकोळ दुकानदारांना पुगविण्यांत येणाऱ्या रेशन धान्याच्या किंमतीवर ३३% प्रमाणे कंपनीस कमिशन देण्याचे सरकारने ठरविले आहे. कंपनीच्या कामास १८ नोव्हेंबर रोजी प्रारंभ झाला. श्री. का. बा. सायबेकर व श्री. भा. वि. कर्वे हे दोघे व्यापारी कंपनीचे डिनॅजिग डायरेक्टर्स आहेत. कंपनीने २३ लक्ष रुपयांचे भाग विक्रीस काढले आहेत. प्रत्येक भाग २५० रुपयांचा आहे.

कामदाची बचत

युद्धजन्य परिस्थितीमुळे कागदाची बचत करणे बँका व विमा कंपन्या ह्यांना भाग पडते आहे. ह्या संस्थांच्या व्यवहारांना कागद फार लागतो. ग्रेट ब्रिटनमधील एका विमा कंपनीने कागदामध्ये ७५% बचत केली आहे. वार्षिक अहवाल २४ पृष्ठांपैकी ४ पृष्ठांत छापणे; तो पाकिटांतून न घाडणे; पॉलिमीची छपाई पाठपोट करणे; पावत्यांचा आकार कमी करून त्या पाकिटांतून न पाठविणे; रिन्युअल नोटिसांचा आकार लहान करणे; इत्यादि कागदाची बचत करण्याचे मार्ग आहेत.

व्हिटॅमिनच्या गोळ्या

हिंदुस्थानाच्या पूर्व आघाडीवर लढणाऱ्या ब्रिटिश व हिंदी सैनिकांना ताजे अन्न मिळण्यास अडचण पडली, तरी व्हिटॅमिनच्या गोळ्या खाऊन त्यांना आपली ताकद आतां कायम राखता येईल. दररोज एक गोळी खाल्ल्याने सैनिकांस ताज्या अन्नाचा अभाव जाणवणार नाही. जंगलाच्या अगदी अंतर्गत भागांतही त्यामुळे सैनिकांच्या हालचाली सुलभ होतील. एखाद्या औषधाच्या गोळीप्रमाणेच ही व्हिटॅमिनची गोळी दिसते. इंग्लंडमध्ये तयार झालेल्या ह्या लक्षावधि गोळ्या आतां हिंदुस्थानांत दाखल झाल्या आहेत, त्याचप्रमाणे परदेशांतून आणलेल्या व्हिटॅमिनच्या पुडीचे हिंदी कारखान्यांत गोळ्यांमध्ये रूपांतर होऊं लागले आहे.

रबराची बचत व वाढते हिंदी उत्पादन

हिंदुस्थान सरकारने रबरावर नियंत्रण बसविले व त्याच्या वापरांत काटकसर घडवून आणली, त्या योगाने संयुक्त राष्ट्रांस ३,५०० टन रबर उपलब्ध होऊं शकले. रबराच्या वस्तूंचे उत्पादन हिंदुस्थानांत वाढत आहे. कच्च्या रबराचा पुरवठा वाढविण्याचा सरकारचा प्रयत्न चालू आहे. सरकारने लावलेल्या क्वांटि-स्टेजिया मॅटिफ्लोरा झाडापासून मिळणाऱ्या रबराचे उत्पादन १९४४ च्या मध्याचे सुमारास सुरू होईल, अशी अपेक्षा आहे.

पूर्व बंगालमध्ये ९ व्या शतकांतील वस्तीचा शोध

पूर्व बंगालमध्ये जमीन सणतांना लष्करी सात्याच्या इंजिनिअरांना जुने किल्ले, राजवाडे, मठ, इत्यादींचे अवशेष आढळले आहेत. तज्ञांकडे संशोधनासाठी ते तूर्त सोपवितां येणार नाहीत, परंतु त्यांचे संरक्षण करण्यांत येत आहे. बुद्धचर्मय भिक्षूंच्या मठांतील भांडी, नक्षीदार विटा, लाकडांतील अवशेष, घातूवरील बुद्धाची चित्रे, चांदीची नाणी, इत्यादिहि वस्तू सांपडल्या आहेत. आठव्या किंवा दहाव्या शतकांतील बुद्धांची ती वसाहत असावी. पद्धतशीर रीतीने सणन संशोधन करणे अर्थातच आज शक्य नाही. सांपडलेली चांदीची नाणी ७८० ते ९०० सनांतील चंद्र वंशीय राजाचीं असावीत.

हिंदुस्थानांतील कोयनेलचा पुरवठा

हिंदुस्थानांतील कोयनेलचा साठा १९४१-१९४२ अखेर २,२०,००० पौंड होता. त्या पूर्वीच्या वर्षांमध्ये तो २,६८,००० पौंड होता. हिंदुस्थानांतील कोयनेलचा मामुळी वार्षिक साठा २,१०,००० पौंड आहे. ह्यापैकी हिंदुस्थानांत युद्धपूर्वी ६०,००० पौंड कोयनेलचे उत्पादन होई. आतां हे उत्पादन ९०,००० पौंडांवर गेले आहे. एक हजार एकरांत सिंकोनाची नवीन लागवड झाली आहे, त्यांतून १९४६ साडापासून दरसाळ ३०,००० पौंड कोयनेल मिळू लागेल अशी अपेक्षा आहे.

सर सी. व्ही. रमण ह्यांस चीनमध्ये आमंत्रण

हिंदी शास्त्रीय संशोधनाची चिनी शास्त्रज्ञांस माहिती देण्याकरिता चीनमध्ये सहा महिन्यांचा दौरा काढण्याची विनंति सर सी. व्ही. रमण ह्यांस चिनी सरकारने केली आहे, त्याप्रमाणे सर रमण मार्च ते मे हे तीन महिने चीनमध्ये काढणार आहेत.

ग्रेट ब्रिटनमध्ये इन्फ्ल्युएन्झा

ग्रेट ब्रिटनमध्ये इन्फ्ल्युएन्झाची साथ पसरत चाललेली दिसते. ४ डिसेंबर अखेर संपलेल्या आठवड्यांत, इंग्लंड व वेल्समधील १२६ प्रमुख शहरांत मिळून ७०९ लोक इन्फ्ल्युएन्झाला बळी पडले. त्यापूर्वीच्या आठवड्यांतील मृत्यूचा आकडा ३७५ होता.

पॉलिजन मिल्स लि., कानपूर

वरील कंपनीने ३०-९-४३ अखेरच्या सहामाहीचे ८०% डिव्हिडंड जाहीर केले आहे. त्या पूर्वीच्या सहामाहीचे डिव्हिडंड ६५% होते. १९३८ साली डिव्हिडंडचा दर ४% होता, तो वाढत वाढत ८०% पर्यंत आला आहे.

पेन्शनांत वाढ

मासिक २० रुपयांपर्यंतच्या पेन्शनांत ३ रुपये व २१ ते ४० रुपयांपर्यंतच्या पेन्शनांत ४ रुपये वाढ करण्याचे हिंदुस्थान सरकारने ठरविले आहे.

शेतकऱ्यांचा कर्जबाजारीपणा

युद्धास प्रारंभ झाल्यानंतर व विशेषतः चलनवृद्धीनंतर शेतकऱ्यांच्या कर्जबाजारीपणाची काय स्थिति आहे, हे समजून घेण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेने प्रांतिक सरकारांना तपशीलवार माहिती गोळा करण्यासंबंधी विनंति केली आहे.

हिंदी गिरण्यांत हिंदी कपाशीचा उठाव

१ सप्टेंबर ते ३१ ऑगस्ट	एकूण गाठी (१ गाठ ४०० पौंड)
१९३९-४०	३०,५०,१०६
१९४०-४१	३६,१७,१४७
१९४१-४२	४०,२५,३९५
१९४२-४३	४२,८०,८१७

मुंबई बेटांतील गिरण्यांतील कपाशीचा उठाव गेलीं चार वर्षे एक सारखा वाढत आहे; ह्याचा अर्थ त्या गिरण्यांची उत्पादन शक्ति शक्य तेवढी उपयोगांत आणली जात आहे. १९४३-४४ च्या मोसमांतील गाठींच्या उठावाचा आकडा ४६ लक्ष गाठींवर जाण्याचा संभव आहे.

अमेरिकेची बंड-उसनवार मदत

सप्टेंबर १९४३ अखेर अमेरिकेने इतर राष्ट्रांस दिलेल्या बंड उसनवार मदतीची किंमत १६३ अब्ज डॉलर्स भरते. ७ डिसेंबर १९४१ रोजी पर्थ बंदगार जपानने हल्ला केला, तेव्हा पासून अमेरिकेने ग्रेट ब्रिटनला वरील पद्धतीने केलेल्या मदतीची किंमत ८३ अब्ज डॉलर्स आहे.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ३८६	लढाऊ सामर्थ्याची गुरू- किल्ली—पंजाब मंत्रि- मंडळाचा खुलासा
२ धान्यपुरवठ्याच्या योजना व त्याची अंमलबजावणी ३८७	५ शेअर बाजार ... ३९०
३ शेतीचे महत्त्व ... ३८८	६ बृहन्महाराष्ट्र युगर सिडिकेट लि. ... ३९१
४ स्फुट विचार ... ३८९	७ इटलीच्या शरणागतीचा जर्मनीवर परिणाम ... ३९१
केरो येथे तुर्की मुत्सयाशी चर्चा—व्यापारांत अमेरि- केचे स्थान—रशियाच्या	

अर्थ

बुधवार, ता. १५ डिसेंबर, १९४३

धान्यपुरवठ्याच्या योजना व त्यांची अंमलबजावणी

धान्यपुरवठा व धान्याची सर्व देशभर रीतसर वांटणी ह्यांचे बाबतीत एकसूत्री अखिल भारतीय धोरण अमलांत येण्याचे अगत्य किती आहे ह्याचे विवेचन करण्याचे आतां वास्तविक प्रयोजन उरलेले नाही. हा देश अफाट आहे आणि त्यांत अनेक लहान मोठे राज्य कारभाराचे घटक आहेत. ह्या कारणाने धान्याचे उत्पादन व त्याची वाटणी ह्यांचा मेळ बसणे अवघड होते आणि युद्धपरिस्थितीत तर ही अडचण तीव्र होते. वहातुकीच्या साधनांचा योग्य उपयोग केला जाणे असल्या प्रसंगां आवश्यक असते. ह्या सर्व गोष्टी लक्षांत घेतल्या आणि बंगालमधील दुष्काळाचा ताजा अनुभव जमिेस धरला म्हणजे ज्यांत स्वतःच्या गरजेपेक्षा अधिक धान्य पिकते आणि ज्यांमध्ये त्याचा तुटवडा असतो अशा प्रांतांत त्याची विभागणी हेतुपुरस्सर व विशिष्ट धोरणाने केली जाणे अगत्याचे ठरते. धान्याच्या किंमतीचे नियंत्रण व रॅशनिंग ही चोहोफडे अंमलांत आल्यावाचून विभागणीची योजना यशस्वी होणे शक्य नाही हे उघड आहे. तथापि, सिंध व पंजाब हे फाजील उत्पादनाचे प्रांत असून तेथील सरकारांनी नियंत्रणाच्या धोरणास विरोध केला होता. आपण बंगाल व इतर प्रांत ह्यांस किती तरी धान्य पुरवले आहे आणि आपणावर किंमतीचे व रॅशनिंगचे निर्बंध घालणे अनिष्ट आहे असे त्यांचे म्हणणे होते. देशाच्या दुसऱ्या भागांस धान्य पुरवले ह्यांत पंजाब व सिंध ह्या प्रांतांनी उपकार केलेला नसून संबंध हिंदुस्थानच्या गरजेच्या दृष्टीने पुरवठ्याचा प्रश्न सोडला गेला पाहिजे असे त्यांस निधून सांगण्यांत आले होते. आपल्या प्रांतावर अखिल भारतीय स्वरूपाची नियंत्रणे घातली गेल्यास आपण राजिनामा देऊ असे बजावून सांगण्यापर्यंत पंजाबच्या मंत्रिमंडळाची मजळ गेली होती. परंतु व्हाइसरॉय त्या प्रांतांत गेले असता त्यांनी पंजाब सरकारची समजूत घातली असल्याचे दिसते. ह्या बाबतीत झालेल्या तडजोडीचा तपशील प्रसिद्ध झालेला आहे आणि गव्हाच्या नव्या पिकाचे बाबतीत किंमतीचे नियंत्रण होईल आणि पंजाबच्या मोठ्या शहरांत रॅशनिंग चालू केले जाईल असे प्रसिद्ध झालेल्या माहितीवरून दिसते. येत्या मार्च

पासून लाहोर, अमृतसर व रावळपिंडी ह्या शहरांत रॅशनिंगला प्रारंभ होईल आणि बाकीच्या चार मोठ्या शहरांत त्याचा विस्तार नंतर केला जावयाचा आहे. रॅशनिंग बरोबर गव्हाचा भाव ठरवला जाईल काय ह्या प्रश्नास मि. वेस ह्या अधिकाऱ्यांनी गव्हाची किंमत बाजारभावास घरून राहिल असे उत्तर दिले आहे ते पुरेसे अर्थबोधक नाही. तूर्त भावनियंत्रण अंमलांत येणार नाही आणि नवे पीक बाजारांत येईल तेव्हा त्याची अंमलबजावणी केली जाईल अशी सामान्य कल्पना आहे.

संबंध हिंदुस्थान हे धान्याच्या निर्मितीचे एक क्षेत्र आहे आणि त्या मालाच्या उठावाची सबंद देश ही बाजारपेठ आहे ह्या हिशेबाने स्वायत्तपद्धतीच्या उत्पादनाची व वाटणीची व्यवस्था होणे आवश्यक आहे. प्रत्येक टांपूत धान्य किती तयार होते, तेथील प्रत्यक्ष उत्पादकांची व इतर स्थानिक जनतेची किमान योग्य मागणी किती होईल आणि तेथून बाहेर धान्य किती पुरवतां येईल ह्या गोष्टींचा अंदाज अगोदर झाला पाहिजे. त्याबरोबरच उत्पादनखर्च व उत्पादकांची रहाणी ह्यांच्या हिशेबाने धान्याचे भाव ठरवले गेले पाहिजेत. नफेबाजी व साठवणबाजी ह्यांस काव मिळून जनतेची अडवणूक होऊ नये आणि निश्चित बाजारभाव आटोक्यांत ठेवतां यावे म्हणून सरकारने काही धान्य स्वतः खरेदी करून ते योग्य वेळी बाजारास पुरवले असता योग्य वाटणीचा प्रश्न समाधानकारक रीतीने सुटण्यास सहाय्य होते. वरील तत्वांवर योजना आखून निरनिराळ्या प्रांतांत तेथील सरकारे त्यांची अंमलबजावणी करित आहेत. मुंबई प्रांत धान्याचे बाबतीत तुटीचा प्रांत आहे. त्यास आपली तुट भरून काढण्यासाठी बाहेरून धान्य आणणे प्राप्त आहे. सर्व प्रांतांची मिळून होणारी फाजील तुटीची परिस्थिती लक्षांत घेऊन मध्यवर्ती सरकारास धान्याच्या वाटणीची व्यवस्था करणे सोपे जाईल. अशा प्रकारची योजना फाजील उत्पादनाच्या प्रांतांत सर्वस्वी पूर्णपणे अंमलांत आणणे आवश्यक नसले तरी एकूण उत्पादन व धान्याचे भाव ह्यांच्यावर तेथील सरकाराचे नियंत्रण असणे अपरिहार्य आहे; कारण, प्रांतिक जरूरीपेक्षा अधिक असलेले धान्य योग्य किंमतीने तुटीच्या प्रांतांत पाठवले जाण्याची तरतूद त्याच्या मार्फत झाली पाहिजे. नफेबाजी व भरमसाट किंमती ह्यांस आळा घालण्याकरितां बिनतुटीच्या प्रांतांतल सरकारांसहि काही धान्य खरेदी करून बाजारपेठांवर भावांच्या स्थैर्याच्या दृष्टीने प्रभुत्व राखतां आले पाहिजे. पंजाबमध्ये सरकारी नियंत्रणाची आवश्यकता ह्यावरून सिद्ध होत आहे.

लहान-मोठ्या हजारों शेतकऱ्यांकडून विशिष्ट प्रमाणांत सरकारी अधिकाऱ्यांनी धान्याची खरेदी करावयाची म्हणजे प्रत्यक्ष व्यवहारांत कित्येक अडचणी उपास्थित होणे अपरिहार्य आहे. त्यांच्या कुटुंबांस व बियास लागणारे धान्य शेतकऱ्यांवादीं ठेवून बाकीचेच सरकारने खरीदले पाहिजे आणि त्यांस मालाचा योग्य मोबदला वेळीच दिला पाहिजे. ज्यांचे उत्पादन विशिष्ट प्रमाणापेक्षा कमी आहे अशांकडे धान्याची मागणी होतां कामा नये. पुणे जिल्ह्यांतल्या सरकारी धान्य खरेदीच्या व्यवस्थेची माहिती नुकतीच देण्यांत आली आहे तीवरून वर नमूद केलेल्या बाबींविषयी स्वबंदरी वेण्यांत येत आहे असे दिसते. तरीहि, धान्याच्या उत्पादनाचे अंदाज स्थूल मानाचे असतात आणि जिल्ह्यांतल्या जिल्ह्यांतहि शेतीची परिस्थिती भिन्न भिन्न असते हे

घ्यानांत ठेवते पाहिजे. तसेच, सामान्य शेतकऱ्यांस स्वतःच्या अडवणी वगच्या अधिकाऱ्यांच्या कानांपर्यंत पंचवर्गे कठिण पटने हे हि विसरतां कामा नये. ह्या गोष्टींची जागीव पुणे जिल्ह्यांतिल अधिकाऱ्यांस आहे असे त्यांनी जाहीर केले अमुन त्यांचे संबंधांत विनायक सूचना केल्या गेल्यास त्यांचा विचार करण्याची तयारी त्यांनी दर्शवली आहे.

शेतीचे शांततेच्या आणि युद्धकाळांत महत्त्व

मनुष्याच्या चरितायचि दृष्टीने कोंकेशसमधील तेलाच्या साणी, उत्तमधील लोखंड किंवा दक्षिण आफ्रिकेतील सोने ह्यांचेपेक्षा अन्न देणारी जमीन अधिक महत्त्वाची आहे. पृथ्वीतलावरील एकूण जमिनीपैकी फक्त ११% जमीन लागवडीसाठी आहे व तिचेवर्च २०० कोटि लोकांचे पोट भरते, हे उघड आहे. ह्या ११% जमिनीपैकी सर्वच जमीन सुपीक आहे, असे नाही. लक्षावधि एकरांचा कस त्यांतील दीर्घकालीन लागवडीमुळे नाहीसा झालेला आहे व कितीतरी जमीन धुपून गेली आहे व जात आहे. प्रत्येकास पुरेसे अन्न मिळण्यास दर माणशी २३ एकर तरी जमीन पाहिजे, असे अमेरिकेंतले प्रमाण आहे. हिंदुस्थानांतील प्रत्येक माणसाचे वाट्यास सरासरीने १ एकरहि जमीन येत नाही व वाटणीचे हे प्रमाण वाढत्या लोकसंख्येबरोबर कमी कमी होत चालले आहे.

सकस जमिनीचे महत्त्व शांततेच्या काळाइतकेच युद्धकाळांतहि मोठे आहे. लडाऊ सैनिक व विनलडाऊ नागरिक ह्या सर्वांस अन्नपुरवठा जमिनीत पिकणाऱ्या धान्यापासूनच होतो. अन्नाबरोबर इतरहि कित्येक युद्धोपयोगी गोष्टींचा उगम जमिनीतच होतो. गोळे उडवितांना लागणारे ग्लिसरिन सोयाबीनच्या तेलापासून मिळते. इनसेंदिअरि बॉंबच्या बनावटीस एरंडीचे तेल लागते, पॅरॅशूट कपडासाठी कपाशीचा उपयोग होतो. लोकर, साखर, धान्य, इत्यादि सर्वांचा उपयोग आज युद्धाचे कामी होत आहे.

इंग्लंडने शक्यतेवज्या जमिनीत पिके काढण्यास प्रारंभ केला असला तरी तो देश अन्नाचे बाबतीत स्वावलंबी झालेला नाही. पिकासाठील क्षेत्र अद्याप अपुरे आहे. दीडवर्षापूर्वीपेक्षा आता तेथील अन्नपरिस्थिति पुष्कळच सुधारली आहे. अन्नाच्या मुबलक पुरवठ्यावर राष्ट्राचा संवरीपणा व निर्धार अवलंबून असतो, हे उघड आहे. जर्मनीने प्रत्यक्ष आपल्या सत्तेखाली आणलेले व आपल्या राजकीय वर्चस्वाखाली आणलेले सर्व देश शेतीच्या दृष्टीने समृद्ध आहेत. जपानने व्यापलेले प्रदेशहि सुसंपन्न आहेत. मुसोलिनीनेहि ह्याच दृष्टीने प्रयत्न केला, तो अयशस्वी ठरला. शेतीच्या सुबत्तेवर राष्ट्राचे वर्चस्व अवलंबून रहाते, असा इतिहासाचा अनुभव आहे. सध्यापुरते पाहिले तर संयुक्त राष्ट्रांस उपलब्ध असलेले प्रदेश शत्रूकडील प्रदेशांपेक्षा अधिक समृद्ध आहेत. उत्तर व पश्चिम युरोप, पूर्व भूमध्य समुद्राचे कडेचे देश, युकेन, आशिया व ऑस्ट्रेलियाचे कांहीं भाग, दक्षिण आफ्रिका, उत्तर अमेरिका व दक्षिण अमेरिकेचा दक्षिण भाग हे धान्य पिकविणारे प्रमुख प्रदेश आहेत. ह्यांपैकी बहुतेक प्रदेश संयुक्त राष्ट्रांचे हाती आहेत. बटाट्यांचे पिकाचे बाबतीत मात्र शत्रुपक्षाची स्थिति बरी आहे; बाकी सर्व पिकांचे संबंधांत संयुक्त राष्ट्रांस अनुकूलता आहे. जगांतील शेतीच्या मुलुखापैकी संयुक्त राष्ट्रांचे ताब्यांत जेवढा मुलूस आहे, त्याच्या फक्त निम्मा मुलूस

शत्रुगणांचे ताब्यांत आहे. शत्रूच्या ताब्यांत ६५,२७,५३,००० एकर शेतजमीन असली, तर संयुक्त राष्ट्रांचे ताब्यांत १,३५,६२,१८,००० एकर शेत जमीन आहे. बाझीलमधील २ कोटि, ३० लक्ष एकर जमीन संयुक्त राष्ट्रांसच उपलब्ध आहे. संयुक्त राष्ट्रांच्या जमिनीत नव्या नव्या विजयांनी एकसारखी भर पडत चालली आहे. अमेरिका, रशिया, बाझील, इत्यादि देशांतील लक्षावधि एकर जमीन अद्याप लागवडीखाली आलेली नाही, ती अर्थातच हिशेबांत घेतलेली नाही.

संयुक्त राष्ट्रांस धान्य पुरविणारे दोन प्रमुख देश म्हणजे अमेरिका व कॅनडा हे होत. रशियाचा स्वतःचा मोठा प्रदेश शत्रूचे ताब्यांत असल्याकारणाने, तो रशियास परत मिळाल्यावरच तेथे लागवड सुरू होणार. सध्याच्या युद्धाच्या पद्धतीमुळे लक्षावधि एकर शेतजमीन नाश पावत आहे व लक्षावधि एकरांची उपयुक्तता नाहीशी होत आहे. ह्यासाठी उपलब्ध सर्व जमिनीचा अधिकाधिक उपयोग करणे अत्यावश्यक झाले आहे. जमिनीतील पिके वाढतील, परंतु त्याबरोबर जमिनीचा कस कमी होणार नाही, अशी काळजी घेतली पाहिजे. ह्या दृष्टीने अमेरिकेंत प्रयत्न चालू आहेत व इतर उद्योगधंद्यांची युद्धसहाय्यास प्रभावी मदत व्हावी ह्यादृष्टीने जशी जुळणी केली जाते, तशीच व्यवस्था शेतीचे धंद्यासंबंधी केली पाहिजे, अशा भावनेने शेतीकडे तेथे पाहिले जात आहे. शेतीचे उत्पन्न दरसाल वाढत जावे ह्याकरितां अमेरिकन शेतकऱ्यांस प्रोत्साहन देण्यांत येत आहे व हे उत्पादन अल्पकालिक ठरू नये, ह्याकरितां शास्त्रीय पद्धतीने शेतीची आखणी करण्यांत येत आहे. शेतीचे उत्पन्न टिकविण्याचे महत्त्व तेथे पटलेले आहे. हिंदुस्थानांत मामुली काळांतहि शेतीचे उत्पन्न वाढणे किती आवश्यक आहे, हे लक्षांत घेऊन येथेहि शेती अधिक फलदायी करण्याचा संघटित प्रयत्न केला जाणे अगत्याचे आहे.

ग्रेट ब्रिटनमधील मोटारबिरील कर

दहा अश्व शक्तीची मोटार ग्रेट ब्रिटनमध्ये एकाद्याने विकत घेतली तर वाहनाची २०० पौंड किंमत देऊन ती वर्षभर वापरण्यापूर्वी त्यास आणखी ८० पौंड करांचेपार्यी खर्च येतो. ३३% खरेदीवरील कराचे ५६ पौंड होतात, मोटारीच्या प्रत्येक अश्वशक्तीवर २५ शिलिंग ह्या दराने तो कर १२३ पौंड भरतो व गॅलनवरील ९ पेन्स कराचे १० हजार मैल प्रवासाचे १२ पौंड होतात. म्हणजे सुमारे ३ हजार रुपयांच्या गाडीवर पहिल्या बारा महिन्यांत सुमारे १,२०० रुपये कर भरावा लागतो.

पार्लमेंटचा विक्रम

सध्या ग्रेट ब्रिटनमध्ये पार्लमेंट चालू आहे, इतके दीर्घ काळ पार्लमेंट त्या देशांत ह्यापूर्वी फक्त तीनच प्रसंगी चालू होत. (१५७२ ते १५८३, १६४० ते १६५३ व १६६१ ते १६७९.) सध्याच्या चालू पार्लमेंटाचे काळांत ग्रेट ब्रिटनचे तीन राजे झाले; तीन मुख्य प्रधान झाले; एका राजाची राष्ट्रीय ज्युबिली व एका राजाचा राज्यत्याग झाला; फर्स्ट लॉर्ड व परराष्ट्रमंत्री ह्यांचे राजीनामे झाले; कॉमन्स सभेच्या अध्यक्ष्याच्या विवाहाची सुवर्ण ज्युबिली झाली व त्याचा मृत्यु झाला; दुसऱ्या जागतिक युद्धास प्रारंभ झाला; खुद्द पार्लमेंटचे सभागृह शत्रूच्या हल्ल्यामुळे नाश पावले, मुख्य प्रधानांनी कामासाठी चार खंडांस भेट दिली. सध्याचे मुख्य प्रधान, ग्रेट ब्रिटनच्या आजपर्यंतच्या सर्व मुख्य प्रधानांत श्रेष्ठ ठरतील असा रंग दिसत आहे.

स्फुट विचार

कैरो येथे तुर्की मुत्सद्यांशी चर्चा

मित्रराष्ट्रांचे पुढारी आणि त्यांचे युद्धसङ्गणार ह्यांचेमध्ये कैरो व तेहरान येथे झालेल्या वाटाघाटीस व त्यासंबंधांत प्रसिद्ध झालेल्या अधिकृत पत्रकांस विशेष महत्त्व देण्यांत येत आहे तें अगदी उचित आहे. ह्या चर्चेत मि. चर्चिल, प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट, मार्शल स्टॉलिन व जनरॉलिसिमो चॅंग-कै-शेक ह्यांनी भाग घेतला असल्याने मित्रराष्ट्रांनी जर्मनी व जपान ह्यांचेविरुद्ध चालवावयाच्या युद्धाचे संबंधानें एकमतानें योजना आखली आहे हें उघड झालें आहे. मित्रराष्ट्रांत फूट पाडण्याचें किंवा त्यांच्या घोरणाविषयी गोरसमज पसरवण्याचे शत्रूचे सर्व प्रयत्न सपशेल फसले आहेत. जर्मनीत डॉ. गोबेल्स व जपानमध्ये जनरल टोजो ह्यांनी मित्रराष्ट्रांच्या वरील चर्चेनंतर व तसि अनुलक्षून काढलेल्या उद्गारांवरून युद्धास नवीन व त्यांच्या दृष्टीने प्रतिकूल वळण लागत आहे ह्याचे विषयीची भीति उघड व्यक्त होत आहे. स्वतःच्या लोकांस धीर देण्याच्या उद्देशानें त्यांनी जोरदार भाषणें केली तरी त्यांतला पोकळपणा झाकला जाण्यासारखा नाही. तटस्थ तुर्कस्तानच्या प्रेसिडेंटने प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट आणि मि. चर्चिल ह्यांचे आमंत्रण स्वीकारून त्यांच्याशी कैरो येथे बोलणी केली. ह्या घटनेने जर्मनीत आणि बाल्कन व इतर जर्मनव्याप्त देशांत अस्वस्थता उत्पन्न झाली असल्यास त्यांत नवल नाही. आपल्या परराष्ट्रीय धोरणांत कैरोच्या चर्चेमुळे कांहींच बदल झालेला नाही असे तुर्की मुत्सद्यांनी म्हटलें असलें तरी मित्रराष्ट्रांच्या पुढार्यांशी त्यांनी युद्ध परिस्थितीबाबत चर्चा केली ही गोष्ट अर्थपूर्ण आहे ह्यांत संशय नाही. अमेरिकेच्या युद्धहेतूशी तुर्कस्थान सहमत आहे असे त्या राष्ट्रांच्या पुढार्यांनी जाहीर रितीने सांगितलें त्यास अपूर्व महत्त्व आहे. पश्चिमेकडून व दक्षिणेकडून ह्यापुढें जर्मनीवर चढाई करण्याचें मित्रराष्ट्रांनी निश्चित केल्याचें प्रसिद्ध झालें आहे. भावी दक्षिण-आषाढी बाल्कनसच्या दिशेने होण्याचा संभव आहे आणि त्या रणक्षेत्राशी निकटवर्तित्वामुळे तुर्कस्थानचा संबंध येतो. त्या साठी रशिया व तुर्कस्थान ह्यांचेमध्ये नीट समजुतीची परिस्थिति हवी आणि इंग्लंड व अमेरिका ह्यांसहि तुर्कस्थानची अनुकूलता आवश्यक आहे. तुर्की मुत्सद्यांनी म्हटल्याप्रमाणें त्यांच्या राष्ट्राचा तटस्थपणा अबाधित राहिला तरी कैरो येथे झालेल्या समाधानकारक व परस्पर विश्वासात्मक चर्चेचा मित्रराष्ट्रांस पुष्कळ उपयोग होईल. त्याच मानानें ही चर्चा जर्मनीच्या हितास प्रतिकूल आहे ह्यांतहि शंका नाही. गेलें महायुद्ध जर्मनीशी चार वर्षे, तीन महिने व एक आठवडा चाललें. प्रस्तुत युद्धांत ही मुदत आतांच संपली आहे. तथापि, ह्याच प्रसंगी युद्धाच्या अखेरीचा प्रारंभ होत आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. पुढील वर्षाच्या मध्याचे सुमारास युद्धास निर्णायक स्वरूप येईल असे मित्रराष्ट्रांचे पुढारी म्हणत आहेत, त्यांत सावधगिरी, चिकाटी व आत्मविश्वास ह्यांचे योग्य मिश्रण आहे.

युद्धोत्तर व्यापारांत अमेरिकेचें स्थान

स्वड आणि उसनवार पद्धतीने अमेरिका संयुक्त राष्ट्रांना अत्यंत मोठ्या प्रमाणावर माल पुरवित आहे, त्या कारणानें अमेरिकेची सावकारी फुगत चालली आहे व त्या देशाचा परराष्ट्रीय

व्यापार वाढत आहे. युद्ध समाप्तीनंतर अमेरिकेचें धोरण काय राहिल व ह्या परिस्थितीचा इतर देशांच्या परराष्ट्रीय व्यापारावर परिणाम काय होईल, हा प्रश्न महत्त्वाचा असून ग्रेट ब्रिटनसारख्या परराष्ट्रीय व्यापारावर जगणाऱ्या देशांचे दृष्टीने अमेरिकेचें धोरण फारच जिवाळ्याचें आहे. अमेरिकेने आपलें व्याज व मुद्दल अजिबात सोडून दिलें पाहिजे; नाहीतर अमेरिकेने आपली इतर देशांतील खरेदी वाढवून विक्री अगदी कमी केली पाहिजे. अमेरिकेने परराष्ट्रांकडे माल पाठविण्याऐवजी तेथून तो मोठ्या प्रमाणावर खरेदी करण्यास प्रारंभ केला, तर इतर देशांच्या उद्योगधंद्यांस व व्यापारास त्यामुळे चांगलेंच उत्तेजन मिळेल, हें उघड आहे. असे करण्याने अमेरिकेच्या कर्जाची थोडीफार वसुली होईल, हें खरें आहे, परंतु परराष्ट्रीय व्यापारांतील अमेरिकेचें पुढारीपण त्यामुळे नाहीसे होईल व अमेरिकेतील उद्योगधंदे बसून तेथे बेकारी माजेळ. अमेरिका कोणतें धोरण स्वीकारणार, ह्यावरच युद्धोत्तर व्यापार, हुंडणावळ, चलन-व्यवस्था, इत्यादींचे भवितव्य प्रामुख्याने अवलंबून राहणार असल्याकारणानें, अमेरिकेतील ह्या संबंधांतील विचारप्रवाहाकडे हितसंबंधी देशांचे डोळे लागून राहणें स्वाभाविक आहे.

रशियाच्या लढाऊ सामर्थ्याची आर्थिक गुरुकिल्ली

युरोपांतील पूर्व आषाढीवर रशियन सैन्याने जर्मनीस कीव्हपर्यंत मार्ग हाटवून त्याच्या तावडीतून सोव्हिएट मुलखाचा मोठा व महत्त्वाचा भाग सोडवण्यांत यश मिळविलें आहे. ह्या कामी सैनिकबळ, लढाऊ सामुग्रीचा पुरवठा व कार्यक्षम लष्करी नेतृत्व ह्यांची उत्कृष्ट जोड जमली आहे. इंग्लंड व अमेरिका ह्यांनी रशियास लढाऊ सामान पुरवण्याचा शक्य तेवढा प्रयत्न केला असून हें सहाय ऐनवेळीं त्यास उपयोगी पडलें आहे ह्यांत शंका नाही. तथापि, रशियन यशाच्या मुळाशी सोव्हिएट युनिअनचें योजनात्मक व घडाडीचें आर्थिक धोरण आहे आणि त्यास रशियांतील संपत्तीच्या विविध साधनांच्या विपुलतेने महत्त्वाचें सहाय दिलें आहे हें लक्षांत ठेवलें पाहिजे. मनुष्यबळासंबंधानें बोलावयाचें तर रशियाची लोकसंख्या जर्मनीच्या लोकसंख्येच्या तिप्पट भरेल; आणि ह्या सर्व लोकांस, मग ते युरोपांतील प्रांतांत रहात असोत किंवा मध्य व पूर्व एशियाचे रहिवासी असोत, सारसंखे लष्करी शिक्षण दिलें जात आहे आणि युद्धांत भाग घेण्याची संधी मिळत आहे. वर्णाचे, रंगाचे व भाषेचे सर्व भेद बाजूस सारून सोव्हिएट रशियाचे सर्व लोक स्वदेश रक्षणासाठी एकदिलानें लढत आहेत व लढण्यास तयार आहेत. दुसरी गोष्ट येथे लक्षांत घेण्यासारखी आहे, ती ही की पश्चिम रशिया उद्योगधंद्यांत विशेष पुढारलेला असून प्रथम जर्मनीकडून तोच पादाक्रांत केला गेला; परंतु सोव्हिएट सरकारने सैबीरिया, मॉंगोलिया वगैरे अत्यंत मागसलेल्या आपल्या प्रांतांतहि शिक्षणप्रसार व औद्योगिकरण योजनात्मक पद्धतीने झपाट्याने घडवून आणल्यामुळे ह्या भागांत लढाऊ सामान बनवण्याचे अनेक मोठमोठाले कारखाने उभारले गेले आणि त्यांत तयार झालेली विपुल युद्धसामुग्री रणांगणावर अव्याहत रितीने जाऊ शकली आहे. शस्त्रास्त्रांनी सुसज्य अशी सैन्ये एकामागून एक सवंद रशियन आषाढीवर स्वड न पडता येऊन घडकल्यामुळे जर्मन सेनाधिकारीहि हतभळ झाले आहेत. सोव्हिएट रशियाच्या परिघांत युगेपापेक्षा आशियाचाच भाग मोठा

आहे आणि त्यांत राकेट, टोलेड इत्यादींचा विपुल पुरवठा आहे. ह्या नैसर्गिक साधनांचा उत्कृष्ट आर्थिक उपयोग रशियन सरकारने केला आहे आणि एशियाटिक रशियांतील मनुष्यवृद्ध व आर्थिक समृद्धि जर्मनीविषय युद्धांत कामास येत आहे. अफाट प्रदेश, मोठी लोकसंख्या व विविध संपत्तीची नैसर्गिक साधने ही रशियांत एकत्रित झाली आहेत; आणि रशियन लोक एकराष्ट्रीयत्वाची भावना व स्वदेशाभिमान ह्यांनी प्रेरित होऊन स्वतःच्या संरक्षणासाठी वाटेत तेवढा स्वार्थत्याग करीत आहेत. रशियाच्या एकीकरणाला व आर्थिक प्रगतीस त्या देशाच्या पुढाऱ्यांनी हेतुपुरस्सर उत्तेजन देण्यासाठी संघटनात्मक व अविरत प्रयत्न दोन तऱ्हे पर्यंत सारखे केले नसते तर सोव्हिएट युनिअनला जर्मनीच्या भयंकर व निकराच्या चढाईस तोंड देतां आले नसतें आणि सायपदार्थ, युद्धसामुग्री व मनुष्यवृद्ध ह्यांच्या तुटवट्यामुळे त्यांवर कठिण प्रसंग आला असता. रशियानें जर्मनीसारख्या बळाढ्य लष्करी राष्ट्रांवर आज मात केली आहे ह्या गोष्टींचे आर्थिक रहस्य बरीलप्रमाणें लक्षांत येणें आवश्यक आहे.

पंजाब मंत्रिमंडळाचा तुलासा

आजच्या अग्लेसांत घान्याचा पुरवठा व त्याची प्रांतानिहाय योग्य वाटणी ही कोणत्या मुख्य तत्त्वावर व पद्धतीने ह्या देशांत घडवून आणली पाहिजेत ह्याचे विवेचन आम्हीं केले आहे, आणि त्यासंबंधांत पंजाबच्या मंत्रिमंडळाच्या भूमिकेचा उल्लेख केला आहे. व्हायकाउंट वेव्हल ह्यांनी पंजाब सरकारची समजूत घातली असल्याचे आम्हीं तेथे म्हटले आहे. त्यास आतां त्या सरकारची बाजू स्पष्ट करणारे पत्रक अधिकारीरित्या प्रसिद्ध झाले आहे त्यानें दुजोरा मिळत आहे. भाव नियंत्रण आणि रॅशनिंग आपणांस अजूनहि मान्य नाही; तथापि, त्या बाबतींत मध्यवर्ती सरकारनें आपले धोरण निश्चित केले असल्यानें आणि तें सर्व देशभर अंमलांत येणें युद्धप्रयत्नाचे दृष्टीनें अगत्याचें आहे असें सांगण्यांत येत असल्यानें आपण तें अंगिकारण्याचें ठरवले आहे असें पंजाब मंत्रिमंडळाचें पत्रक म्हणतें. भावनियंत्रण व रॅशनिंग ह्यांचे योगानें कित्येक अडचणी उद्भवतील असें त्यास वाटत असूनहि गव्हर्नर जनरल ह्यांचा सल्ला त्या मंत्रिमंडळानें मानला आहे आणि त्याप्रमाणें व्यवस्था करण्याचें त्यानें ठरवले आहे. गहू व इतर मुख्य धान्ये ह्यांच्या कमाल किंमती सर्व हिंदुस्थानभर नियंत्रित होतील. रबीचें पीक बाजारांत आले म्हणजे त्याच्या भावनियंत्रणाची अंमलबजावणी पंजाबमध्ये केली जाईल. हिंदुस्थान सरकारचें धोरण प्रयोगादाखल अमलांत आणतांना पंजाब मंत्रिमंडळानें एक गोष्ट न करण्याचें ठरवले आहे आणि ती म्हणजे शेतकऱ्यांकडून सक्तीनें घान्य घेण्याविषयीची होय. इतर प्रांतांत ह्या रीतीनें घान्य जमा करण्यांत येत आहे आणि त्याचा उपयोग किंमती स्थिर राखण्यासाठी केला जावयाचा आहे. पंजाब मंत्रिमंडळानें ह्या प्रकारच्या घान्य खरेदीस नकार दिला आहे.

रॅशन वायूच्या उपचारासाठी देणगी

रेडियमपासून काढलेला रॅशन हा वायु कॅन्सर्सच्या उपचारास फार उपयुक्त असतो. मिडलसेक्स (इंग्लंड) इस्पितळांत रॅशनचे उपचार चालू ठेवण्याकरितां एका अमेरिकन सोसायटीनें २० हजार रुपये दिले आहेत.

शेअर बाजार

(श्री. व. वि. लोणकर, एम. ए., बी. कॉम., २४ डे. जि. पुणे, ३)
मेच्या पंधवड्यामध्ये कलकत्त्यावरील बॉंब हल्ला सोडला तर शेअर बाजाराच्या दृष्टीनें महत्त्वाचें कांहीं एक घडलेले नाही. हल्लाच्या बातमीमुळे टाटा डिफर्ड १९९० वरून १९०५ पर्यंत उतरून शुक्रवारी १९१७-८ पर्यंत बंद झाला. गिरण्यांमध्ये मुळीच हालचाल झाली नाही. डार्लिंग १९३०, कोहिनूर ६१६ वगैरे पूर्वीचेच भाव पडून आहेत. सिमेंट मात्र २२२ वरून २२७ पर्यंत वर चढला. युद्ध व युद्धोत्तर कालाचा म्हणून हा शेअर गणला जातो व व्याज यंदा जरी ६. ७ आले असले तरी गुंतविणारे याला मुळीच काढायला तयार दिसत नाहीत. मुंबई ट्रॅम कंपनी मात्र नगरपालिका घेणार या भीतीनें घाडकन कोसळला. वास्तविक या अगोदरच तो पडावयास हवा होता व अजूनही तो १४८ च्या साठी यावयास पाहिजे. बँकांच्या शेअर्समध्ये चालू असलेली तेजी लोकांना थोडी घोटाल्यांत टाकणारी ठरली आहे. प्रथमतः तीन टक्के पातळीवर भाव यावयास पाहिजेत म्हणून हे वर चढत असावेत असा अंदाज होता. पण नंतर भुमका उडल्या-की ज्याअर्थी बँकांच्या ठेवीमध्ये प्रचंड वाढ झालेली आहे त्याअर्थी बँकांचे भांडवल व देणी यामध्ये विषमता उत्पन्न झाल्यानें बँकाना भांडवल वाढविणें भाग पडेल आणि नवीन शेअर्स अर्थातच बाजारांत चालू असलेल्या भावाच्यापेक्षां जुन्या भागीदारांना स्वस्तांत मिळणार म्हणून लोकांकडून घाई-घाईनें सोडतीच्या स्वरूपाची प्रचंड खरेदी झाली. यावर येवढेंच म्हणतां येईल की सध्या चलनवाढीमुळे बँकांच्या ठेवी वाढलेल्या असून प्रत्यक्ष मालामध्ये पैसा गुंतविण्याची थोड्या महिन्यापूर्वीची प्रवृत्ति आतां बदलू लागली असून रोकड. कायम ठेवण्याकडचा कल वाढलेला दिसत आहे. चलन संकोच जेव्हां सुरू होईल तेव्हां या मागणीबरोबर परत करावयाच्या ठेवी आपोआप कमी होतील. तेव्हां बँकांना तूर्त तरी भांडवल वाढविण्याची जरूर दिसत नाही. म्हणून गुंतविणारांनी या तेजीच्यामागे सावधपणें गेले पाहिजे.

तसेच, सर्वसाधारण गुंतविणारांस आतांच एक महत्त्वाचा इशारा यावासा वाटतो की, चालू युद्धपरिस्थितीवरून आतां लढाईचा शेवटचा अंक सुरू झालेला दिसतो. अर्ध सेसिलमरस्या माणसानें नुकतेच “आतां लढाई कोठल्याहि क्षणाला थांबू शकेल” असे उद्गार काढले ते लक्षांत सारखे बाटगावयास हवेत. या खेरीज व्यापारी वर्ग व सरकार यांच्या चालू असलेल्या अदृश्य युद्धांत सरकारी पाश हळू हळू पण सात्रीनें नफेबाज व भरमसाट किंमती-विशेषतः कापड-यांच्या मानेभोवती बसत चालले आहेत व पुढील चार महिन्यांत मोठाच्या किंमती निःसंशय साठी आल्याशिवाय राहणार नाहीत. या दृष्टीनें “राष्ट्रीय युद्ध आघाडी”नें चालविलेली “बचत करा” ही घोषणा स्वागतार्ह आहे. म्हणून गुंतविणारांनीं यापुढें रोकड राखण्याकडे प्रवृत्ति ठेवलेली बरी.

बहामा बेटे

बहामा बेटास युद्ध-परिस्थितीनें चांगला हात दिला असून, त्यांत आज सुवत्ता आहे, असें बहामाचे गव्हर्नर, द्यूक ऑफ विंडसर, हे नुकतेच म्हणाले. बेटांत पूर्वीप्रमाणें प्रवासी येत नसले, तरी विमान तळांची बांधणी, सैनिकांचे तळ, अमेरिकेतील मळ्यांवर कामासाठी ५ हजार मजुरांची निर्गत, माशांच्या धंशाची वाढ व सिसलची अमेरिकेत विक्री ह्यांमुळे बहामाची परिस्थिति चांगली सुधारली आहे.

इटलीच्या शरणागतीचा जर्मनीवर परिणाम

इटलीचा पराभव झाल्याकारणाने, जर्मनीमधील कारखाने बाँब हल्यांच्या टप्प्यांत लवकरच येऊन त्यांतील उत्पादनास अडथळा येईल, ह्याहोपेक्षा त्या पराभवाचे महत्त्व अधिक आहे. १९४० मधील फ्रान्सच्या पराभवामुळे ब्रिटिश जनतेवर व अमेरिकेने खंड उसनवार पद्धतीने दोस्त राष्ट्रांस मदत देण्याचे ठराविले त्यामुळे जर्मनीवर झालेल्या परिणामाची बरोबरी इटलीच्या पराभवाने निर्माण झालेल्या परिस्थितीने केली आहे.

तथापि, इटलीच्या शरणागतीमुळे आर्थिक दृष्ट्या जर्मनीचे फार नुकसान झालेले नाही; जर्मनीला इटलीकडून कांही महत्त्वाचा कच्चा माळ मिळत असे, हे खरे असले तरी त्याच्या मोबदल्यांत जर्मनीस अधिक मूल्यवान गोष्टी घ्याव्या लागत, असे ब्रिटिश तज्ञांचे मत आहे. इटली जर्मनीला दरवर्षी २३ लक्ष टन गंधक व २ लक्ष टन पायराइटस देत असे. म्हणजे, जर्मनीस उपलब्ध असलेल्या गंधकाच्या ४०% गंधक व १०% पायराइटस इटलीकडून येत असे. पारा, रेशीम, फळे, बोरॉसिक ॲसिड, इत्यादींचाहि निर्गत इटलीतून जर्मनीकडे होई. जस्त, तार्जी फळे, इत्यादींचाहि पुरवठा इटली करित असे.

जर्मनी इटलीकडे दरसाल १ कोटी, २० लक्ष टन कोळसा पाठवी. ही निर्गत एकूण जर्मन उत्पादनाच्या ५% इतकीच असली तरी हा कोळसा पाठविण्यासाठी जर्मनीला ३०० इंजने व १५ हजार वाघिणी त्याप्रीत्यर्थ राखून ठेवाव्या लागत. इटलीचे उद्योगधंदे चालू ठेवण्याकरिता जर्मनी लोखंड, पोलाद, मशीन टूल्स, यंत्रसामुग्री, इत्यादींची मिळून ५ लक्ष टनांची निर्गत करी. निकेल, तांबे, व टिन ह्यासाठी इटली जर्मनीवर पूर्णपणे अवलंबून होता. इटलीमधील जनतेसाठी जर्मनीला दरसाल ३ ते ३.३ लक्ष टन गहू त्या देशास द्यावा लागे. जर्मनीने इटलीतील कारखान्यांचा युद्धोपयोगी उत्पादनाकडे उपयोग न करता, इटालियन कामगार जर्मनीत आणण्याचे धोरण ठेवले होते. २ लक्ष इटालियन कामगार जर्मन व ऑस्ट्रियन कारखान्यांत कामे करीत आहेत. जर्मनीने आपल्या पश्चिम विभागांतील कारखाने ब्रिटिश व अमेरिकन विमानांच्या हल्ल्यांचे आवाक्यांतून काढून पूर्वेकडे हलविण्याचे काम चालू ठेवले आहे, त्यास इटलीच्या शरणागतीने पायबंद बसेल हे उघड आहे. तथापि, ह्या कारखान्यांवर बाँब टाकण्यास विमाने पाठवावी लागतील त्यासाठी विमानांचे तळ उत्तर इटलीत उपलब्ध व्हावे लागतील. ते होईपर्यंत, इटलीच्या शरणागतीचा आर्थिक फायदा कांही काळ तरी, जर्मनीसच मिळाल्यासारखे झाले आहे. जर्मनीच्या आर्थिक शक्तीस आता इटलीचे ओढणे राहिलेले नाही. परंतु, इटलीच्या शरणागतीचा अखेर परिणाम जर्मनीच्या निःपातांतच होणार हे उघड आहे.

चटण्या तयार मिळतात!

लसूणाची, जवसाची, कारळेची वगैरेची नवरत्न चटणी, मँगो चटणी इ०

द. ना. हेजीब.

(३)

१० शुक्रवार, पुणे.

बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लि.

सुमारे ६ लक्ष रुपयांचा निवळ नफा

बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लि. ला ३० सप्टेंबर, १९४३ अखेर संपलेल्या वर्षी ५,९१,८९० रुपये निवळ नफा झाला आहे. गेल्या वर्षीच्या नफ्याचा आकडा ३,७७,००३ रुपये होता. गेल्या वर्षी साखरेच्या विक्रीचे १९ लक्ष, ३६ हजार रुपये मिळाले होते व १,३९१ रुपयांची साखर शिल्लक होती. अहवालाचे वर्षी २० लक्ष, ६८ हजारांची साखरविक्री झाली व वर्षअखेर ६,३६,२८० रुपयांची साखर शिल्लक आहे. किरकोळ उत्पन्नांत अहवालाचे वर्षी १.३ लक्ष रुपयांची वाढ झालेली आहे. कंपनीचे वसूल भांडवल ६ लक्ष, ७५ हजार रुपयांवरून ७ लक्ष, ९४ हजारांवर गेले आहे. ठेवी व इतर देणी १२ लक्ष, ८७ हजारांची १८ लक्ष, ६६ हजार रुपये झाली आहेत. युद्धजन्य परिस्थितीमुळे कंपनीचा उत्पादन खर्च वाढणे अपरिहार्य आहे. १९४१-४२ च्या मोसमांत साखरेचा उतारा १०.३६% पडला होता तो अहवालाचे वर्षी ११.६०% झाला व त्याचा परिणाम साखरेचे उत्पादन व नफा वाढण्यांत झाला. डिस्टिलेशन फ्लूट बसविण्याचे डायरेक्टर बोर्डांनी ठराविले असून त्याची पूर्वतयारी झाली आहे. पुढील वर्षी उत्पादनास प्रारंभ होईल. कंपनीच्या मळ्यांत ३० सप्टेंबर रोजी १९७४ एकरांत ऊंस लागलेला होता. पिकाची परिस्थिती समाधानकारक आहे. कंपनीच्या उंसाचे लागवडीचे संबंधांतील कामगिरीबद्दल व आजूबाजूच्या जमिनी मिळवून देण्यांत यश मिळविल्याबद्दल डायरेक्टर बोर्डांनी कंपनीच्या शेतीचे प्रमुख, श्री. एन. जी. आगाशे, ह्यांचे नांव विशेषत्वाने उल्लेखले आहे. आपल्या नफ्यापैकी २ लक्ष रुपये डेकन एज्युकेशन सोसायटीला तिच्या नव्या कॉमर्स कॉलेजसाठी द्यावेत; अशी डायरेक्टर बोर्डांची शिफारस आहे. ऑर्गिनिरी भागांस त्यांच्या भागांवर १०% डिव्हिडंड मिळणार आहे व रिझर्व्ह फंडांत १.३ लक्ष रुपये व डि. ई. फंडांत ३ लक्ष रुपये जाणार आहेत.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबमी शाखा : दलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबमी.

जळगांव शाखा : नवी पेठ, जळगांव.

नागपूर शाखा : गोखले विल्डिंग, सितावडी, नागपूर.

भांडवल

अधिकृत व विक्रीस काढलेले	सपलेले	वसूल झालेले
₹. १०,००,०००	₹. ६,७९,९००	₹. ३,३९,६००
एकूण खेळते भांडवल ₹. ६०,००,०००		

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर ४.३% करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदी-विक्री कसोशीने करून दिली जाते.

मॅनेजर

सधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७
— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, हरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.
१३३ ए, सदाशिव, पुणे २.

संरक्षण — सुरक्षितता — सेवा
हेंच आमचें ध्येय.

दि औंध म्युच्युअल

लाइफ अँथुरन्स सोसायटी लि. पुणे.
महाराष्ट्राची पहिली प्रगतिपर विमा संस्था
मेहनती व उत्साही प्रतिनिधि पाहिजेत.
आतांच लिहा:—

मुंबईचे चीफ एजन्ट्स
के. डब्ल्यू. फडके,
फडके गणपतिवादी, गिरगाव,
बँक रोड, मुंबई ४.

हेड ऑफिस,
'रामनिवास' लक्ष्मी रोड,
पुणे शहर.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.
Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Bank-
ing and Finance, Accountancy and Auditing,
Commerce, Business Organisation, Rural
Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers
in India, England and America are readily
supplied at the published Prices.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे

पृष्ठसंख्या सुमार ३००; किंमत ३ रुपये

या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

विमेदार नि हवाई हल्ला

शत्रुगणांकडून हवाई हल्ला अगर तत्कम उपाय घ्यावा ह्या विन-
लमाऊ नागरिकांच्या जीविताला वेगान्या धोक्याचा समविश विना
पॅलिनीच्या अर्थात हेतो काय व त्यासाठी जादा निमिअम मरणा
लागेल काय ! अता प्रथम सहजिकच नागरिकांमध्ये चर्चा
जात आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॅलिनीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायाचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा निमिअम नाही.

तरी विलंब न लावतां—

तुमचा नि तुमच्या आत्तेष्टांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्ष:—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रकें विनामूल्य पाठवूं

ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि., } वि. ह. देशमुख, बी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ } जनरल मॅनेजर

दत्त कंपनी

७३५ शुक्रवार पेठ, पुणे २. दाणेभाळी पोलिसगेटाजवळ
सर्व तऱ्हेचे काटे, वजन व मापे, वेळेवर
रिपेअर करून मिळतील.

देशाच्या औद्योगिकरणार्थ

जागतिक व नव्या नव्या धनोत्पादक तीस हजार धंद्यांच्या प्रायो-
गिक माहितीची मराठी, हिंदी व गुजराथी भाषेतील लहानमोठी
शेकडो पुस्तके प्रकाशित करण्याकरिता त्या त्या भाषेतील धनिक
ग्रंथ-प्रकाशक व मुद्रक पाहिजेत. भेटा अगर लिहा.

घरबसल्या दीड हजार धंदे संप्रयोग शिकविणारी डिरेक्टरी सात
आण्याची तिक्किटे पाठवून अवश्य मागवा. व गांवोगांवी धंदे
उमारा.

औद्योगिक ज्ञानप्रसारक मंडळ

१२९ सदाशिव पेठ, पुणे २

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार